

Joulukuu
15. päiv
2009

Nummör
25 (196)

Leht mass erälde
ostõn 5 kruuni

UMƏ LEHT

VANA VÖROMAA RAHVA UMAN KEELN LEHT

**Tamra Kait: kolhoosiaig piät
ka pää seen läbi saama!**

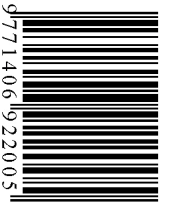
Kae lk 2

**Kuis esi siipi ja
verivorsti tetä**

Kae lk 3

**Ruitlasõl om hää miil,
et tä päaliinan ei elä**

Kae lk 4

JÄRGMÄNE UMA LEHT TULÖ VÄLLÄ 12. VAHTSÖAASTAKUU PÄÄVÄL 2010! LEHETOIMÖNDUS SUUV LUGÖJILO ILOSAT JOULUAIGU JA HÜVVÄ VAHTSÖT AASTAKKA!

HARJU ÜLLE PILDID

Minevä pühapäävä, 13. joulukuu pääväl tuli Kanepi valla veere pääle Varbusõ muusikamõisa kokko mitmõ käsitüümeistre – verivorstimeistrist savitüümeistrini – Nigadi-nagadi näärilaata pidämä. Tomba Anni Hurmi mõisast Järveristi talost (1) mõi näärilaata pääl tsialihha ja esitettüt verivorsti. Verivorsti tege tä pia egäst tsiast. Annil om külä pääle ainukõnõ lehm kah. Lihha ostõti laada pääl ja ostõtas ka muido häste – umakandi inemise omma harinu ostma. Kaagri külä kunstnik Margna Epp olf näütämises vällä toonu hindä kujondõdu rahvuskiräga kaloski (2). Krimmi talo naasõ mõivä egäsugutsit villast tettüid asjo (3). Sääl talon tegevä naasõ esi kõkkõ villapügämisesest kampsikudamõsõni vällä. Pernaanõ Kängsepä Lidia ütelf, et kõgõ parõмбаhe läävä parhillatsõl aol kaubas villadsõ suka, selle et nuu omma tarbõ -, mitte iloasä. Nigadi-nagadi näärilaata vidjä, koorijuh ja «muusikamõisnik» Lindali Kalev lupa luva Varbusõlõ mõisamanufaktuuri, miä nakkas avitama käsitüütegit ja väikeisi tuutjit.

HARJU ÜLLE

Uma märgutus Rõugõn

10. joulukuu pääväl kullõf Rõugõ koolimaja saalitäüs inemiisi kõnnõpäivä «Rõugõ uma märgutus».

«Mõtõ tull nii aasta tagasi, ku olf võro keel tsõõriklaud.» selef Rõugõst peri riigikogomiis Kõva Kalvi tuud, mille tä säändse ettevõtõmisõ kõrraldf ja iist vidi. «Tsõõriklavva takan istja arvsi, et nuu inemise, kes kihlkundõ

kotsilõ inämb tiidvä, võissi ummi tiidmiisi ka tõisilõ jaka. Et säänc ettevõtõminõ Rõugõn tetti, tuu takan om ka tuu, et Rõugõ olf umal aol võimsa kihlkund, suurusõlt tõnõ Eestin. Mi mõtõ olf härgütä inemiisi inämb uma kodukihlkunna vasta huvvi tundma.»

Kama Kaido kõnõf Rõugõn vana Võrumaa piirest. Tä ütelf, et vana Võrumaa piiri või nimmada ka «sõirapiiris» – Võrumaa poolõ pääl tetäs sõira, a tõsõl puul piiri Tartu- vai Mulgimaal inämb ei tetä.

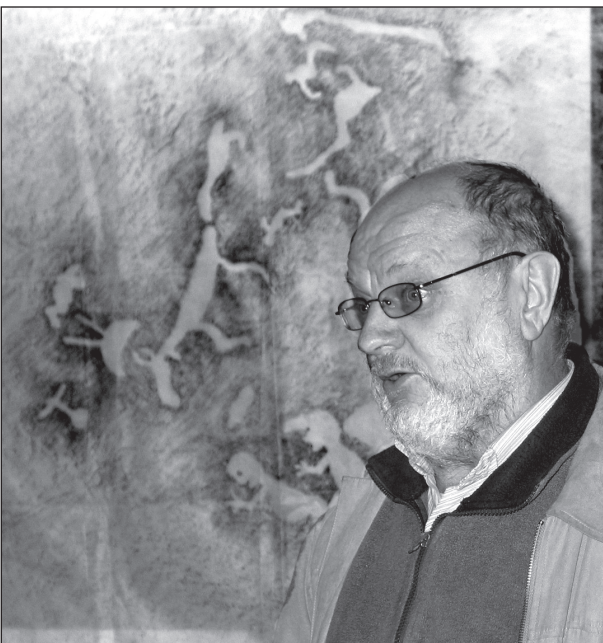
Tõnõ kõnõlõja Peetsalu Erkki kitse tuud, et mi rahvas süü küländ pallo esitettüid süüke ja et hariligu inemise tahtva ütlen laulda Umal Pidel, omma tuus tennü koori «Mehe mõtsast» ja «Naasõ nurmõst».

Haanimiis Vodi Alvar kõnõf kogukunnast, mis hoit alalõ mändsegi paiga mällu ja kõüt inemiisi ütte. Võro instituudi juht Eichenbaumi Külli märgõf võro keelest ja tuust, kuis võro kiilt alalõ hoitas: näütüses, et latsilõ umma võro keele laagri ja võro

keelidse Lasteka multika. Viil käve külän mulk Laande Alli, kiä kõnõf mulke tegemiisist ja ma esi kõnõli Rõugõ kihlkunnast ja tuust, mille kihlkund tähtsä om.

Kuun olu inemise arvsi, et «Rõugõ uma märgutus» võis-tulla aasta pärast vahtsõst vahtsidõ teemadõ ja mõttidõga: säänc ettevõtõminõ pand inemiisi mõttõ käümä ja saias inämb teedä umast kultuuriluust. Rõugõ kooli anniga latsõ tei ka näütämängu ja tuud iks uman võro keelen.

SAARNIDÜ HARDI

ERNITSÄ ENNU PILT

Vahtsõnõ välläpanõk 6000 aastaga vannudsõst kunstist. Joulukuu 4. pääväl tetti Võrol Kreutzwaldi muusõumi aidan vällälõ näütüs, miä and ülekaehusõ Kafalan Äänisjärve veeren kivisainu sisse raotuisst kujotisist vai kaljuraotisist. Välläpanõk om tettü Eesti muinastaidõseldsi päämehe Poikalaisõ Väino (pildi pääl) fotodõ ja suuri kontaktkoopjidõ perrä.

Arvatas, et kaljupildi omma 6000 aastaga iist järveviirsen pühakõtusõn ragonu mi sugulashõimu, kiä sei tuul aol lohkkammõnamendiga savianõmist. Kafalan om sõs elänü peris viitsirgurahas, selle et piaaigu poolõ kujotisist omma luiga, pardsi jt. Om raotu ka pötro, inemise muudu pilte, puulinemiisi-puuleläjit, laivo, taivathti jm. Kiä taht päält näütüse kaemist noist asõst viil rohkõmb teedä, sõs võisi kaia seo kiratükü autori võrokiilset artiklit «Äänisjärve petroglüüfikotussõ: mi esäessi usk um kivivi raotu», miä ilmu Kaika suvõülükuulõ kogõmikun 1–8 (Võro, 1997).

Poikalaisõ Väino om Eesti maaülikooli piimäasandusõ profesri. Kaljukunst om timä väega tõsinõ hobi. Tä om aoluulidsõl Võromaal puul tallo. Muinastaidõselt om luud 1988. aastagal, a uurmiskäuke Äänisjärve viirde naati tegemä joba pallo varõmb. Liikmide siän om ka Võromaa juuriga inemiisi. Näist kats näiot, Väimälän sündünü Klaasseni Pilvi ja Rõugõ juuriga Pajupuu Kadi löudse veerändi aastaga-saa iist Äänisjärve veeren taa aoni tiidmäldä petroglüüfikotussõ, miä sai veidü ildamba kõgõ suurõmba, päält nelämiitredse raotisõ perrä nimes Luiga maanõna. Väino ja tõsõ seldsiliikmõ omma Äänisjärve müüräotisõ kotsilõ vällä andnu mitmõsugust kiräsõnna, miä om näütüsel vällän.

ERNITSÄ ENN

Suurõtiimuusõumil om sünnüpäiv

PEEDOSAARÕ KAISA

Täämbä, 15. joulukuu pääväl saa Eesti suurõtiimuusõum Varbusõl ütsä-aastadsõs. «Olkugi, et olõmi peris nuur muusõum, tahasi iks ummist tegemiisist teedä anda rahvalõ ja noilõ, kiä miika ütlen ettevõtõmiisi kõrraldasõ,» selef muusõumi juht Rääski Mairo tuud, mille täämbä muusõumin sünnüpäiväpito peetas.

Suurõtiimuusõumin saa aoluust üts pikk tii – muusõum kuts taad nimega «aoluulinõ tiiruum» ja tuu tiiruum om vällän, luudusõn. Aig nakkas juuskma muinasaost ja suu-teiest pääle ni joud 20. aastagasaa lõpuni vällä.

Ku tuu aoluu-tii valmis saa (chitedäs parhilla), sis saa inemine uma silmäga nätä tii ja tiiviiri muutumist ao joosul: kõrtsõ, verstapostõ ja muud, midä mändselgi aol tii veeren

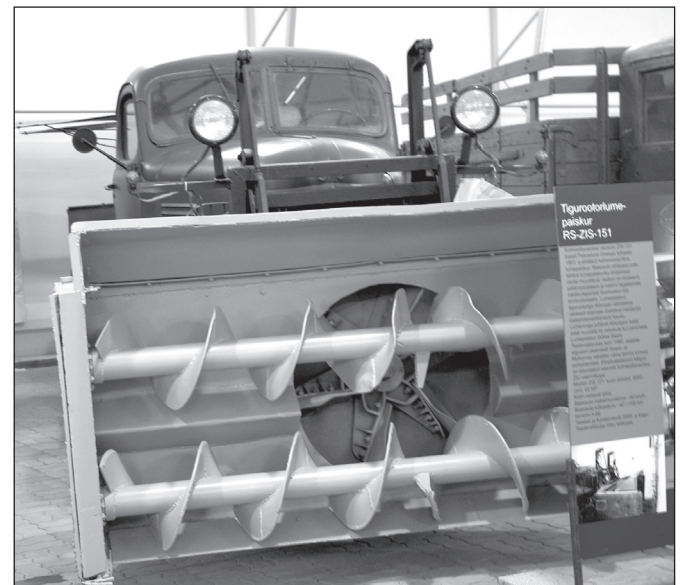
nätä sai. Sõitma nakkasõ peris tiihüüvli ja postitõld.

Küsse, määne om näil kõgõ huvitavamb sõiduriist. Mairo vasta, et kõik omma umma-muudu huvitava, a üts mere veerest peri massin piässi pasma ka mi talvitsidõ Võromaa teie pääle: tigorootorlumõpuhkja.

Tuu tüütäs nigu pudsunudsi-ja, õnnõ tege hulga jällembät hellü. Taad pruugiti 50 aastaga iist Väiku väina veeren, kon olf väega ahtagõnõ tamm, miä talvõl tükse täüs tuiskama.

Harilik massin olõs jätnü tammi pääle valli, miä olõs niigi kitsast tiid viil inämb kitsambas tennü, a tuu aparaat puhk lumõ kavvõlõ. Noid massinit olf Eestin õnnõ tuu üts, muido pruuksõ sändsit päämidselt sõavägi ja neo tüüti linnuvälju man.

Muusõumi turundusjuht Lillemägi Hille kitf, et näil om timahava külän käünü joba pia 19 000 inemist. Ku tulõva aasta saa aoluu-tii ja tõsõ vällän

Tigorootorlumõpuhkja.

PEEDOSAARÕ KAISA PILT

olõva teema-ala vällälõ tetä, sis uut muusõumipere viil inämb küläläisi. Piledi hind külh tsi-pakõnõ nõsõs, a tuu iist saa ka inämb nätä. 30kroonidsõ piletiga muusõum inämb vällä tulõ-i.

Suurõtiimuusõumi rahvas suuv vana Võromaa inemiisile vahtsõs aastas joudu-väke uma kultuuri hoitmisõ man ja tuud, et rassõl aol egäüts hindä ümbre iks ka hääd silmänü.

Esitettü kingitüs om kõgõ parõmb

Parhilla om õkvalt tuu aig, ku inemise puutõ piten juuska ja kallilõ inemisele kingitüisi takan otsva. Tei esiki puutõlõ tsõõri pääle ja kai, et egä midägi ilosat nii väega poodin müvväki-i ja tahaki-i midägi nii väega osta.

Arvada löüvä pallo tõsõ inemise sammamuudu, mink muu peräst joulukuu esitegemise oppusõ nii nõvvõdu omma? Esitett siip, leib, hindä tainast küdseü pipõrkoo-gi, esiki verivorst passis jo väega häste kinkmises.

Egä kingitüs piäki-i jo kimmähe kalli raha iist ostõt olõma, saajalõ om hoobis kallimb tuu kingitüs, mink seen tuu tegijä huult, vaiva ja väke. Rõõmsat esitegemist inne joului! Hääd vana aastaga lõppu ja parõmbat vahtsõt aastakka!

HARJU ÜLLE, päätoimõndaja

UMALEHT

Telmisennummõr 00917

Ilmus egä katõ nädäli takast tõsõpäävä

Toimõndusõ aadrõs: Tartu 48, 65609, Võro

E-post: umaleht@umaleht.ee; info@umaleht.ee

Päätoimõndaja: Ülle Harju 78 222 21, 56 606 494
info@umaleht.ee

Keeletoimõndaja: Laivi Org laiivi77@hotmail.ee

Latsinuka toimõndaja: Mariko Faster 56 213 177
mariko.faster@gmail.com

Välläandja: Võro Selts VKKF

Trükjä: AS Võro Täht

Lehe välläandmist tugõva:

Riiklinõ programm «Lõunaeesti kiil ja kultuur» ja

Uma Leht Internetin: www.umaleht.ee

Papõrlehe-kujolist Umma Lehte saa lukõ ka Internetist www.netiajakiri.ee päält!

Riik võinu tukõ taloinemiisi uma talo ülesehitämise man, mitte matta kolhoosimaiu sisse miljonit Vanast ja vahtsõst

Mi Pindi külän chitedi 1968. aastal mõisa lautu kõrvalõ tsigala ja laut. Sinnä mano chitedi ka katõ trepikuuga katõkõrdnõ maja. Tuu sai rahva käest nimes «uus maja» ja kand rahvakeelen tuud nimme seoniaoni.

Sääl majan eläs parhilla üts vanatädikene, kes tult umal aol kolhoosilauta nüsjas vai tallitajas. Ja sis üts pere, kes om mi küläst ainukõnõ, kes om joudnu krimi-uudissihe. Kos om hulga latsi, pahandust, pufon pääga sõitmist, mihi vahetamist, üts miis om kinni lännü.

Vot tuu om tuu «uus maja»! Majal ei olõ varsti inämb katust, ammu ei olõ vett inämb. Vetsumaja om kinni – «uus maja» om hukan. Viimäne, mis chitedi ja edimäne mi külän, mis otsa saa.

Mul om tuust teemast rassõ kõnõlda. Tuu om hallus teema, et kolhoosikõrda piät likvidiir-mä. Iks viil. Öigõmbalõ tulõ likvidiiri tuu suhtuminõ, nigu olõssi kolhoosi ja kolhoosi-

kõrd viil alalõ.

Muidoki, pallo-dõlõ tege tuu haigõt – inemine olõ-i jo süüdü, et tä sai kunagi kal-lutaja pääle tüüle ja kolhoosimajja kortina.

Ku kolhoosi kokko sattõ, sis hää juhul saiva sändse kolhoosi-maiu inemise tüüle puidtschhi vai muialõ. A poolõ jäiväki tüüldä.

Kaplinski Jaan kirof uman raamatun, kuis tä 1960. aastil Pindin käve, tuust, kuis kolhoosimaiun eläs sändse moega rahvas, kes om tulnu ei-tiia-kost ja latt ei-tiia-kohe. A no olõ-i näil inämb kohegi minnä.

Nuu kolhoosimaja ja mõnõl puul terve liina omma murrõs mitte õnnõ meil Võromaal, a ka näütuses Narva-Jõõsuun, kõnõlõmada suurõst Vinne-maast, kon omma hädän terve liina, mis omma olnu üte-te-

TAMRA KAIT, maa- ja muusigamiis

hassõ-liina.

Kes om veidike-se ettevõtjamb, tuu kõpitsõs hindäle talo-maia kõrda tetä ja saa kolhoosimajast är vällä nurmi ja mõtsu vaihelõ.

Noid, kes vällä ei suta minnä, saa-i muidoki nälgä ja vai-vussihe jättä, a piät avita nii, et tuust ka api olõssi. No nä omma jah õnnõdu, a asi tulnu tõistmuudu kõrda aia.

Elo inneskiidsin kolhoosikeskuisin, kon inemiisil inämb tüüd olõ-i, seo om ilma tulõvigulda maailm. Olõ-i inämb mõisa, sis olõ-i ka moonamaia.

Om juhtunu nii, et neo kolhoosimaja omma olõman, a ärmi proovimi tuud kolhoosikõrda inämb pikembäs vinütä.

Lauta ei olõ inämb, tüükota ei olõ ja kiäki ei olõ tuun süüdü. Süüdü olõ Vinne võim,

mis neo aša kunstligult üte kotussõ pääle kokko kuhaš.

A tuu aig om läbi, Brežnev om koolnu ja tuu tulõ üle ellä.

Tukõ tulnu hoobis noid, kes omma tõtõst elämä lännü mõtsa sisse, tegevä talon tüüd ja süütvä umma peret. Hoitva maaello.

Seo om kotus, kon riik saa appi tulla inemiisile, kes tahtva maal ellä ja ka maatüüd tetä, mitte sõita egä päiv mitmõ autoga liina ja tagasi. Riik saa avita ettevõtjiti inemiisi «asundustalo» luumisõ man.

Maaello hoitva alalõ siski kimmä taloperre, kelle juurõ omma süvväl maa seen ja talomuro om latsi täüs. Mitte õnnõdu ja pooligu perre lagõnõvan kolhoosimajan.

Seo kõik om tõsõ ilmasõa ja tollõlõ perrä tulnu Vinne ülembvõimu tagajärg. Tunnus, et om viil hulk inemiisi, kelle pää seen olõ-i tuu kõik viil läbi. A Vinne võim piät per-kõrd läbi saama ka inemise mõttidõ seen.

Küläselts või avita vallal ellu jäiä

Nätäl tagasi kõnõldi pääliinan siseministeriumin MTÜdest ja näide majandamisõst, tuust, et küläseltsi võissi iks mõnõ aša iist ka rahha küssü.

Tan Võromaal om hulga küläselts ja palludõl murõ, kuis seldsimajja üllen pitä. Ku küläselts saa esi rahha tiini, om vallal kah keremb.

Parhilla om palludõl valdul rassõ ka külli edendämise tugõmisõga. Ka tuul juhul om hää, ku seltsil hindäteenit raha käeperi om.

Siseministeriumi kokku-saamisõl olnu põllumajandus-ministeriumi miis sellef tuud, mille MTÜde rahatiinmisse

pääle mõnõl puul umbusuga kaias: mõnõ firma omma hindä manu asatanu mändsegi MTÜ, et selts jaos mõtõldut rahha tegeligult hindäle küssü ja saia.

Ku Võromaa vallajuhi minevä nädäli regionaalministri-ga kokku saiva, sis arvas minnistriherr, et valla piät valima, kas kuluta rahha tüükotussidõ vai mõnõ seldsimajja kõrdategemise pääle. A seltsimajja kõrdategemises saa selts ka esi projektü tetä ja rahha küssü.

Tüükotussõ võiva tegenedä ka niimuudu, et ku ütten kotus-sõn om truksa küläselts, sis seo meelütäs sinnä ettevõtjiti

inemiisi, kiä nakkasõ tüükotussit luuma.

Läbikäümine küläseltsin avitas kah inemiisil üttenkuun rahatiinmisse viise vällä märki.

Ku küläseltsil väke ja mõistmist om projekte kiruta, sis tuu selts valda inämb rahha, ku vald seldsi tugõmisõ pääle kulutas. Näütuses mi Urvastõ külli seldsi vidjä rehken-di vällä, et timahava om vald seldsimajja üllenpidämises, ettevõtmiisi avitamisõs ja tsõõrõ tüüs andnu 165 633 kruuni, seldsi veetü projekte jaos omma eri fondi andnu 48 tuhat kruuni inämb.

Praxise uurmisse perrä tege 60 protsenti paikligest umavalitsuisist mõnõ seldsiga lepingü, mille perrä selts pakk kultuuri-, spordi-, nuuritegevüse vai sotsiaalteenüst. Vald and tuus rahha.

Ku vallasütütä ei jõvva ekkä maanukka, sis omgi õigõ kutsu tuus appi paigapäälinc küläselts.

Parhillsõl rassõl aol võissi umavalitsusõ inämb pääd küläselts se poolõ käändä ja üttenkuun umakandi ellu parõmbas tetä. Üten tegemisen om suur vägi seen.

KONNULA AIRI,

Urvastõ vallavolikogo asõesimiis

Kirä

Kiri kiroda aadrõssil Tartu 48, Võro liin 65609 Uma Leht vai info@umaleht.ee

Toimõndusõl om õigus kirju toimõnda ja naid lühendä. Kirä iist hono-rarri ei masta.

Avida mõtsavelli meelen pitä

Päält perämäst ilmasõta pand satu mõtsavelli Vinne võimulõ vasta. Võromaal olõ üts mõtsavelli juhtpunt kuulsa Rohilinõ partisanõ pataljõn Lükka Luhasuun Rõugõ kandin.

Lükka mõtsavelliil olõ hää läbisaaminõ paikligõ inemiisi ja Võru keskkooli opilaisiga, kiä vindläisi es kannahda. Kooliopilasõ veivä mõtsavelliile rohtõ, papõrd, suusõ, kirotamisõ massina, kõrraldi akudõ laatmist raadio ja saatõjaamu jaos. Anni teedä, kuis vinne sõvaeläse liigusõ. Mõtsavele jäl opsi koolilatsilõ püssälaskmist ja nupuvõt-tit. Punkrin anti egä nätäl vällä lehte «Vivat Estonia» ja tetti kihutuslehekkeisi.

Timahava kevjä, 30. lehekuul tetti Nursin vallalõ mälestüs-sammas ütsäle Lükka punkrin surmasaanulõ mõtsavelele (28.12.1945). Ettevõtmissõ takan olõ Eesti Õpilasvabadusvõitlejate Liit (EÕVL), Rõugõ vald ja paikligu inemise.

Umaaigsõ Võru kooliopilasõ-vastapandja EÕVList tahtva ütten Rõugõ vallaga tetä Nursi vastapandmisvõitlust ja paiklikku ello näütävä muusõumi, Lükka Luhasuuhu vannu sele-tüisi perrä vahtsõ punkri ja tuu mano ka matkaraa (ettevõt-mist saa tukõ egäüts: SEB a/a 10302007081008 Sakala Noorte Kotkaste ja Kodutütard Sõpra-de Selts, märgüsõna «Lükka»)

28. joulukuu pääväl kell 13 pandas Nursin Lükka Luhasuun surmasaanuidõ kivi man palama kündle mõtsavelli mälehtüses. Olõti kõik tuu manu oodõdu.

EÕVL JA RÕUGÕ VALLAVALITSUS

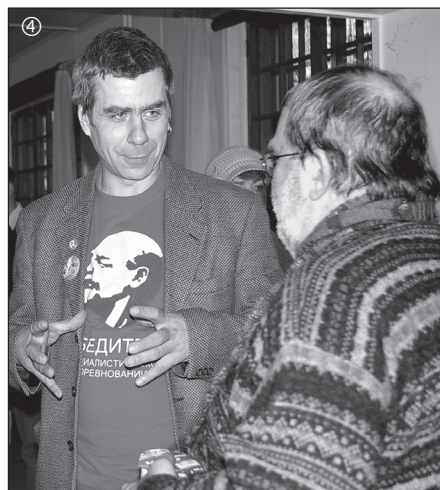
SÄINASTI ASTA Perilt

Jutukirotaja saiva kokko Uma Lehe jutuvõistlusõ pidol

Uma Lehe jutuvõistlusõ pitto tull suurõmb jago jutukirotajist (3). Paiga pääl sai juttu aia jutuvõistlusõ žürii üte liikmõ Ruitlasõ Olaviga (4) ja maitsa hääd-parõmbat lava päält (1), mille olli kokko säädnu Võromaa sõõgimeistri Tomsoni Viive Loosist, Kääri Reet Sulbist ja Onno Talvi Navilt. Üte pildi pääle Uma Lehe päätoimõndaja Harju Ülega säädsevä hin-näst Riitsaarõ Lainõ Paidrat, jutuvõistlusõ võitja Kalkuna Mati Hakilt ja Vijari Silja Lasvalt (2).

UL

LAUBE KADRI PILDID

Seebi-mürgli Osolan

PEEDOSAARÓ KAISA

Joulu omma tulõman, kingitüisi vaia ja mõtõ liikku tuu pääle, et võisi tetä esi kingis midägi hääd ja odavat. Õkvalt nigu tellit – Osola küläselts pakk vällä kolm seebitegemise opipäivä.

Arvada, et sama mõtõ oll liiknu palfodõ inemiisi pää seen: ku ma kursusõ kõr-raldaja, Võromaa arõngu-agõntuuri MTÜ nõvvoandja Kerge Enega (32) kõnõli, sis tä üteli, et kahõs omma kõik kotusõ joba täüs ja huviliidsi viil üle kah.

Ene esi arvas, et vast tuu kah meelüt nii hulga rahvast kokko, et oppusõ iist tull massa õnnõ 25 kruuni, Tarton-TaInnan nakkasõ hinna 150 kroonist.

Olli sis tuuga nõun, et kae päält, kuis tõsõ siipi tegevä. Oppust tetti Osola küläseltsi vahtsõn tsillokõsõn tarõn Osola kooli man. Sinnä mahtu är 17 suurt inemist ja kats väikeist last.

Kerge Enc kõnõl, et oppusõ mõtõ tullgi täl tuust, et küläselts sai vahtsõ tarõ ja mille tuu sis tühält piäsi saisma. Kultuurkapitaali Võromaa ekspertgrupp and oppuisi jaos rahha kah ja nii nuu är tetti. Huvilidsõ olli päämidselt umast kandist, a ka kavvõmbast: Vahtsõliinast, Seto- ja Tartomaalt.

Kõgõpäält Ene kõnõl, kuis siipi tetäs. Sis panti naasõ valgõt ja läbipaistjat glütseriiniseebimassi jupõndama. Naasõ haari väidse ja tei tүү kipõlt är. Jupi panti ahjo sulama. Nii kavva ku seebimass ahon sulli, panti valmis kõik muu, mis seebi sisse viil pandas: õli, värvi, savi, kaarahelbe, kuivadu saialilli jm.

Kerge Enc esi om siipi

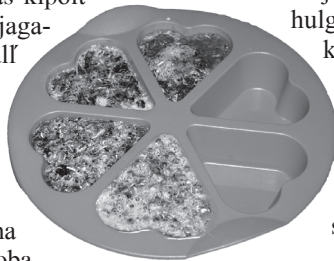
PEEDOSAARÓ KAISA PILDİ

Naasõ jupõndi glütseriiniseebimassi kipõlt är.

tennõ joba kolm aastakka. «Kõgõpäält pruuvsõ, kuis om siipi tetä nii-üteldä külmprotsessmeetodiga,» seletä. «Edimädsõ katsõtusõ lätsi sakõst «aia taadõ», a ma joht jonnii es jätä!» Ene tege parhilla nii glütseriinsiipi ku ka külält segätüt siipi ja müü näid Tanclitalo sildiga laatu pääl.

Ku Ene seo jutu är jõudsõ kõnõlda, sis tullgi sulanu glütseriiniseebimass ahõst vällä võtta. Edimädsõ võtmisõga

tull ahõst ütten seebimassiga vällä väiku sinine undsõpilvekene, a tuust es juhtu viil midägi. Ene naasõ kipõlt tuud massi vällä jagama, selle et tuu tull kipõlt muu kraamiga segi sekä vällävalituhe vormi vällä. Mõni naanõ jäigi väega mõtlõma ja täl saistu siip joba segämise anoma

Saistuma säedü seebi.

sisse är.

A tuud ahõust tetti iks viil ja viil vällä. Egä kõrd hüpäs vällä ka tuu tutva sinine pilvekene. Ja sis tuu juhtu: tүүle naasõ savvuandur. Või tuud hürgämist! Naasõ proomõ külh lae ala ronni, et plärinat kinni panda. Päält väikeist jahmõrdamist läts tүүle ka koolimaja suur hädakell, midä sai vällä käändä õnnõ koolitarõ poolõ päält. A hädäpasuna kapi võti oll õnnõ kooli majandusjuhataja karmanin ja tuud miist es saia kuigimuudu kätte.

Naasõ proomõ sis larmi seen siipi edesi tetä. Mõni kipõmb tahtsõ kavval olla ja hindäle võimaligult hulga siipe kokko käändä. Ku oppaja tuud näkk, et mõni nõud joba tiid mitmõndat seebitükki, sis lei tä kõrra maia ja kai, et egälütel iks olõssi, midä kodo ütten võtta. Valmis seebi nägiva külh ilosa vällä. Ma arva, et ma esi joht es ihnanu hinnäst näidega mõskma naada...

A sis sai mul tuust larmist nii viländ, et pagõsi tarõst vällä är. Kõrva leivä terve kodotii pilli. A tuu läts peräkõrd üle ja mõtli, et iks oll huvitav oppus. Ja tuust olõs kah midägi, et ma esi es saaki siipi tetä. Vast kiäki kink seebi joulus.

Et huvi seebi-oppusõ vast tuu suur oll, lubasi Kerge Enc viil üte oppusõpäävä tetä.

Tä kitf, et oppusõ omma hää äsa: inemine saa midägi esi är tetä ja ku rahvast hulga kuun, sis kuulõt tuud kah, midä uman kandin tetäs ja arvas. Tulõ vahtsit mõttit ja saa vahtsit sõpru.

Kiri Kaasanist

Võromaa miis SAAREPUU JAANUS läts tүүle Tatarimaalõ Kaasani kanti. Uma Lehe lugõjilõ jaga tä ummi tähelepanõkit elost täambädsen Vinne riigin.

Aigupiten lätt parõmbas

Viimäne kõrd, ku ma suvõl Umalõ Lehele kiroti, lõppi jutt otsa Vinne tolliga.

Õnnõs vai õnnõtusõs olõ-i tan vahepäälitses aost palfõ kõnõlda, selle et olõ-i suurt midägi muutunu – suurõmb jago massinit om külh tehassõn ja tütütsä, a ütõ jago juppõ istus piimäkuust saadik vormistamalda...

Suvõ lõpu poolõ, põimu-kuun, nätal inne tuud, ku vahtsõs tett tehas jäl tүүle nakaõ, võtsõ paar päivä tүүл vabas ja puhassi Kaasanin. Sõs sai tiir kütüs ka Marimaal, miä jääs Tatarstanist põha poolõ ja mink piir om Kaasanist vast nii 50 km.

Sõidimi taksoga Jaltõiku järve viirde. Tuu om illos järvekene mägitõside liivatsidõ viiriga, mille pääl kasus vähämbält 130 aastanõ korgõ pedäjämõts ja järve ümbre olli tuu mõtsa all hinnäst sisse säädü suvitaja, kiä ütõs vai mitmõs pääväs Kaasanist vai Joõskar-Olast kohalõ olli sõitnu. Ja nii nä sääl sõs suvitasõ ütõstõsil piiaigu kukil: kulssi vinne estraadi, võtsiva saistõn päivä, loiva raamatit ja teivä šašlõkki.

Pikutimi kah veitkese, kävemi tsuklõman ja naksimi sõs otsma kotust, kost saa rongi pääle minnä. Kaarti muidoki ütten es olõ ja pruuvsõmi sõs inemiisi käest küssü, et kost saa jalaga kõgõ õgvõmbat tiid piten rongi pääle.

Sõs sai muidoki selges, et kõik om jo linarahvas ja ummi massinidõga ja et kiäki tiia-üttegi muud tiid pääle suurõ autotii. Naksimi sõs umbõs ja päävä perrä minemä ja jõudsõmi õks üte külä mano vällä, kos targõmba inemise joba õigõ

kotussõ kätte juhativa.

Oodimi paar tunni rongi ja kaimi niisama ümbre: elo Marimaal tundu ollõv viletsämb ku Tatarimaal, ku kaia majapidämiisi ja raudtiijaama majja.

A lehm, kiä üteli mutikõsõl kabla otsan ollõ ja jaamahuunõ takan mi jalgu ümbrelt haina sei, oll mukka ütten olnu korgõst koolitõt eläjõtõhtri välidse kaemisõ perrä terve ja rammun. Ku terve olli noidõ inemiisi kõtu, kiä tuu lehmä piimä jõiva, ei julgu ma kimmähe üteldä, vähämbält päält tuud, ku mutikõnõ maast lõvvedü muadsõ plastmasspudõli piimämüügis hääs kitf.

A tehas om tүүn ja sükõskuu käämõpandmisõ paanigast om saanu piiaigu kõrdapiten tütjätjät asutus. Telmise omma olõman ja tuu om kõgõ tähtsämb. Inemise omma kõvva vaiva nännü ja ka puhkõpäivilde tүүd tennü. Siist ja säält tulõ viil kõpitsa, a kül tä lätt. Lätt kats-kolm kõrda aigladsõmpa ku tahtnu, a tä lätt. Ja tuu om päämine.

Täämbä jalodi veidikese külä pääl ja kai ümbre ja tuu kaemisõ pääle nakaõ õkva silmä, et ütõ miis oll chitänü tarõ ümbre sirgõ aia. Ma kai iks tükki aigu – no oll tävveste sirgõ!

Ja viil nakaõ silmä, et küllä pandas vahtsit gaasitorõ. Tuu tүү jääs no arvada mõnõs aos saisma ja puul küllä vällä nägemä nigu päält suurõmbat pommitamist, a om tuugi samukõnõ edesi.

Vjatka päält läts ijä är, miä arvada koskilt põha puult peri oll. A täämbä, 8. joulukuu oll välän joba -15 kraati, nii et varsti saa uhkusta uma ijäga ja olõ-i vaia põhapuulsil inemiisil kintsu kaapi.

Ku esi verivorstõ tiit, lätt iks terve päiv är

PEEDOSAARÓ KAISA

Poodin müvväs külh inne joulu kümmit sortõ verivorsti, a poodikraam olõ-i iks tuu, miä esi tett. «Egä taa rassõ tүү joht olõ-i ja tulõ vorst sis vällä mäane tulõ!» julgustas ammõdi poolõst turismikõrraldaja, Haanimaa Mooska talo pernaanõ Veeroja Eda inemiisi tuud jahmõrdamist ette võtma.

Eda jutust tulõ vällä, et kõgõ rassõmb jago verivorsti tegemise tүүst om parhillatsõl aol matõrjaali kokkokõrjamõnõ. «Kõik sõbra-tutva tulõva iks mängu,» seletäs tä. «Kaia tulõ noidõ poolõ, kiä esi viil tsiko pidävä ja tapva. Ma olõ timahava jõudnu hindäle vällä pallõlda kolm liitrit verd. Tuust saa iks peris suurõ portsu, nii 8–10 killo verivorstõ.»

Niimuudu – vaia lätt tsia verd, soolikit, suurmit, tatrigu-

kruupõ, sibulit, kiblukit, suula ja muid maiguandjit uma är-nägemise perrä. Peris grammipäält täpset retsepti mõista-i Eda üteldä, selle et tä om esi verivorsti tegemist opnu imä päält. «Nii umbõs tii. Ja ku kõik aig tiit, sis ei olõki

PILIT ERÄKOGOST

Veeroja Eda verivorsti kokko kõütman.

retsepti vaia. Mõõdus om mul pada võet!» muhelõs Eda.

Kõgõ parõmb aig vorstitegemisega pääle naada om puulpäävä. Selle et vaia lätt iks tervet päivä. Riidi õdagu tulõ suurmõ är likku panda. Hummogu panõt neo kiimä ja keedät nii kats-kolm tunni.

«Pehmes kiitõ ei tohe, suurmõ

piät jäämä puulkõvas, selle et paisumisõ jako piät kah veidükese jäämä,» seletäs Eda.

Edesi lätt vaia suurt unikut piinus tetti sibulat ja tsipakõnõ kiblukit. Vägevä lihavecere võetas ka vorstitegemise man mängu.

Är tulõ kiitõ tatrigukruup (tuu piät olõma inne kiitmist leotõdu ja kuuma viiga mõstu nikani ku vesi selge jääs) ja sis nakkas pääle kattõ sorti vorstisegu kokko käändmine: kesväsuurmõ- ja tatriguvorsti jaos.

Kõik kraam lätt patta ja tulõ naada maiguhaino mano tsiuhkma. «Kimmäle piät pandma verele mano musta pipõrd. Viil omma mu põhilidsõ maiguandja naisipuna, ruut ja

vorstirohi,» kõnõlõs Eda.

Kõik seo kupatus segätäs är, jahutõdas tsipakõnõ maaha ja viil sis pandas veri mano. Eda oppas, et verd saa alalõ hoita, ku sekät vere sisse nii palfõ suula, ku palfõ är sulas sääl vai sis panõt krõpõkülä. «Muidu veri tõmbas klimpi,» tiid Eda. «Ja ku om soolaga veri, sis olõ-i mõtõt kruubõlõ inne suula panda, ku olõt vere kah vorstisegulõ mano pandnu.» Maiguandja pandas mano sis, ku segu om jo küländ jahtunu. Edesi nakkas vorstõ valaminõ. Soolõ sisse saa vorstisegu leika ja puupulga abiga. «Muidugi olõs hää, ku saa koskilt kätte tүүstõstõligult puhastõdu sooliga. Noidõga ei piä nii palfõ vaiva inämb nägemä,» tiid Eda hääd nippi.

Eda lõik sooligu jupõs valmis är ja sis nakkas viil noid täüs är ja sis nakkas viil noid täüs topma. Seo äsa man om rassõ tүү kõütmine. Man piät saisma tõnõ inemine, kõütjät. Eda kõüt vorsti kinni linadsõ kablagä. Päält tuu omma vorsti pia val-

mi, iin uut viil kõgõ väsütjämõ tүү. «Paa lasõt 2/3 vett täüs, kimmäle tsiuhkat suula mano ja muid maiguandjit või kah panda,» oppas Eda.

Pada tulõ tasatsõlõ kiimä laskõ, vorsti üte korgusõ pääle sisse panda ja sis tulõ näid sukavardaga tsuskma naada: ülearvo õhk tulõ vällä laskõ. Kiitõ tulõ nii kavva, ku veri är kalgõndus. «Mu jaos om kiitmine kõgõ rassõmb. Tuus aos olõt joba seost jandist peris väsünü,» seletäs Eda umast tiidmisest.

Peräkõrd tulõ vorsti vii seest vällä võtta ja plaadiga ahjo 30–50 kraadi pääle tunnis aos kuiooma panda. Sõs ommaki verivorsti valmi!

Eda and mullõ ütten ka vere ja sooligu. Lubasi tälle, et proovi esi koton perrä tetä. Piä tälle ka sis tükükese viimä. Kimmäle ma tuud ka tii. Ku ma väega hättä jää, sis või Edalõ kõlista ja api pallõlda, a tuud ma ei usu. Kõik oppus sai ilosahe kirja pant jo!

Kilk vai viruskikas vai miinikõllanõ

KALKUNA MATI

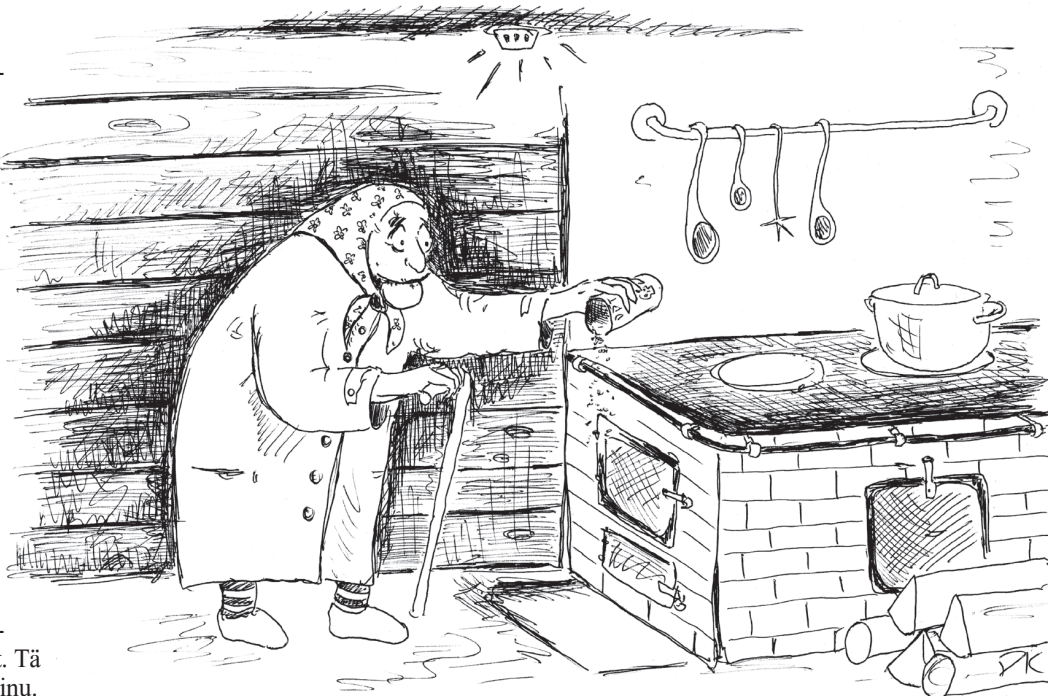
Loodsigulumbi Juula sü-läs üte hummuku kell kuus, ku tä pliidi ala tuld tekk. «No nüüt om külh sõalõpu aig jäl käen: vaesus om põlvini ja arstiapi saai ka kätte.» torisi tä ja nakaš mõtlõma noidõ kavõhidõ aigõ pääle, ku Jakap tull Punaarmee tagasi ja tõi miinikõllast säälakotin kilke jaos.

Tä määrse pliidi ja ahoküle miinikõllatsõga kokko ja nigu kilgi vai viruskikka seivä tuud nii lahki lätsivä.

Nüüt omma kilgirä-bägü jäl vilistämän, a Jakapit olõ-i jo mito aastat. Tä om Jaani-Peebulõ är kolinu.

Kilgi vai viruskikka lasõ-i Juulal maada, mugu vilistäse õnnõgi. Vanainemise uni om esiki hõrk, a ku nuu pasatski vilistäse, sõs om hummukuni uni lännü. Sõs tulõ miilde külh Jakapiga nafa tegemist ja latsi sünnütämist...

Nigu valgõs läts, nii Juula ronisi tarõ pääle. Hää, et suvõl katust es saa lastus paranda, nüüt om katusõ-mullõ abiga hää valgõ otsi midägi kilke vasta. Ütest kastist löüdsä tä vana hää kihvti: DDT vai dusti. Tuuga sai kapstataimi kihvtitedüs,

KOHA PRIIDU TSEHKENDÜS

vast avitas kilki vai viruskikast är tappa. Juula nuusuf dusti ja pää nakaš ümbre käümä ja miil läts rõõmsas. Tan vast seen tuu narkots, midä cestläse vidänü ja umamaa vai kavõhidõ maiõ vangimajjun istva.

Tulõ-s dustist kilgile api, olkõgi et küük sai sisse määrütis. Nigu üüse, nii vilistivä kilgi ka päivä.

Jahimiis Tiksi Ott läts Luhasuu pääle soejälgi uurma, sääl pidi viil neli sudd laskõ olõma, neli lasti puulpäävä joba maaha.

Juula uursõ Oti käest, kellel või olla miinikõllast. Arutiva mitu küllä läbi, a kedägi es tulõ ette. Päält sõta, ku mõnõ poiskõsõ käe vai jala otsast laskõva, häõtedi inämbüs laskõmuuna ärä. Granaadi ja miini korssiva mõtsamehe hindäle punkridõ valvõ ala säädmisses.

Juulal läts miil peris kurvas. Tä mõtõl, et tulnu no tüütär ja latsõlatski vanaimäle küllä, vast saanu nuu midägi vällä märki kilke vasta.

Lõuna aigu, ku Juula küüki

tuuluf ja DDT pulbri väl-lä pühkse, tullgi tütar ja tütrelets Liisi küllä. Tõiva vanaimäle magusat kuuki ka ütten. Nigu küüki lätsivä, nii kilk jäl vilist. «Vanama, sul on suitsuanduri patarei läbi, sellepärast ta vilistabki.» ütelf Liisi. Tütär ronisi kergo pääle ja võtt suitsuanduril patarei vällä, lubasi viil ka vahtõsõ tuuva. Vanal Juulal olf hää miil. Latsõlats Liisi olf niisama teräne, nigu Jakapit miinikõllanõ.

Külmäkapp

TOOLI MATI

Aig: 2009, suvi
Kotus: Ruusmäe
Tegeläse: OÜ Loyde farmimeh-haanik Kägo August – Auts keevitjä Tooli Mati – ma OÜ Loyde esimiis, umanik, juhatusõ liigõ Trummi Helju

Auts pääsi raha mano, tälle masti puhkusõraha kätte. Auts mõtõl külmäkapi osta, vana olf väigokõnõ. Tuu ai külh aša är, a Autsa satelliit – kinä nuur näiokõnõ – nõudsõ suurõmbat, kon külmäkirst ka seen. Mul es olõ ülepeä külmä-

kappi, a tuud om mõnikõrd, esieränis suvõl väega vaia. Luutsnigu tsialaudast müvväs vahepääl väega odavalt lihha, ja kuis sa jätät tuu ostmalda. Ma küsse vana kapi hindäle, Auts olf nõun.

Täl olf kapp liinan valmis kaet ja tä küsse Trummi Helju käest autut, et kapp liinast är tuuva ja vana mu poolõ viiä. Helju om meil OÜ umanik ja valitsõja, a tä mõist tetä kõiki töid. Ummi tüüliisi iist pidä tä väega huult.

«A mille sa uma kapi Toolilõ annat – tuu om jo väega väikene. Mul om garaasin peris kõrran Snaige, võtkõ parõmb tuu, sinnä mahus palfo

rohkömb. Tuu omgi mul jalun, veege iist är.»

Tõimi Audsaga vahtõsõ kapi liinast är, nõstimi maaha ja sõidimi Trummi Helju poolõ. Sääl olf koton õnnõ tütrepoig. Helju ollõv sõitnu Luutsnigu tsialauta.

«Helju käskse meil külmäkapi är viiä.» ütli ma. A poiskõnõ es usu, haard telehvoni ja helisf: «Vanaimä, taa ulf Tooli Mati om siin ja seletäs, et sa olõst käsknü külmäkapi är viiä. Mis ma piät tegemä?» Torost olf kuulda Helju helü: «Ütli jah, veege külmäkapp minemä kõõ tävvega!»

Poiskõnõ kergüf olgõ ja vei meid tarrõ. «Siin tä om, a ma

tiiä-i, kuis ti tä minemä viit, a vanaimä ütelf, et võtkõ kõõ tävvega.»

Külmäkapp olf maast laeni, Finnlux olf nimi. Poiskõnõ tegi kapiussõ vallahõ, sääl olf egäsu-gumast kraami. Ma näi kõrraga är üte häste kalli konjagu. Haari tuu ja lasi suurõ klõmaga. A sõs naksi mõtlõma: «Mis Finnlux? Mullõ lubati Snaige.» Poiskõnõ helisf vahtõsõst, Helju ütelf sõs, et Snaige om garaasin.

Saimi sõs tuu Snaige, veimi mu poolõ. Nüüt om mul kah kapp, Sirje saa sääl kõkkõ süüki hoita, ku meil tedä om. Hää, et es võta tuud suurt kappi, sinnä es olnu meil midägi sisse panda.

Latsilõ

Vastussõq saatkõq Tartu 48, Võro liin 65609 Uma Leht vai info@umaleht.ee.

Manoq kirotagõq uma nimi, vannus, aadrõs ja telehvoninumõr. Vastajidõ vaihõl loositas vällä võrokeelitsit latsiraamatit vai kasette ja Uma Lehe klepse.

Minväkõrdsõ mõistatusõ õigõq vastussõq: suurmapudõr, kaarahelbeküpsis, piimäsupp, heering, plaadikuuk, põrknapiirak, kohopiim, rüäleib, massapas-teet, kapstasupp, seenesuust, pannkuuk, küdsekala, mannavatt, verivorst, sõir, ubinamuus, kürvidsäsalat, praadikardohk. Härmävõrk es olõq söõginimi.

Avvohinna saava Hoobi Indrek Sabõrnast ja Kosemäe Kollä Laassinast.

Otsiq seost tabõlist üles neoq joulõga kõüdedüq sõnaq: pässäpikk, ehteq, kuus, künnel, kaart, pakk, jouluvana, verivorst, vehverkuuk. Otsiq võit häält kuralõ, kuralt hääle, üllest alla vai alt üles. Ku olõst kõik sõnaq üles löüdnü, saat perräjäänüist tähist teedäq, kuis vanan võro keelen joulõ kutsuti. Vastus saadaq meile ärq ildampa 7. vahtõsõaastakuu pääväs!

K	U	U	K	R	E	V	H	E	V
A	N	A	V	U	L	U	O	J	S
T	K	Ü	N	N	E	L	A	L	U
P	S	I	E	H	T	E	Q	P	U
A	Ü	T	R	A	A	K	H	Ä	K
K	T	S	R	O	V	I	R	E	V
K	P	Ä	S	S	Ä	P	I	K	K

Saiti, midä tahtsõti!

Novot, kae tast Võromaa veere päält pääliina rahva poolõ ja naara – no om käen, avvostõdu Savisaarõ valija. Tahtsõti nõnäsarvikut ja saiti!

Tahtsõti rahast tühäs pumbatut Tañna liina ja saiti! Paras. Päälekauba saati no müügimassu, midä Savisaar viil mõni päiv tagasi ka luksusmassus nimmas ja kooni 4–12 miitredele alosõlõ loodsigumassu, miä saa olõma 1000 kruuni loodsigu-miitre iist aastan.

Ku tuust torõhusõmassust pästä tahat, sõs tulõ kuiva saia ja leiba jürrä ja piimä pääle klõnksada. A võid saia pääl om joba torõhus ja ku sproti kah võiu pääle viskat, sõs massat tävve ravvaga.

Nafakas om tuu, et ukhusõ-loodsikidõ umanigõlõ, kink vene om üle 12 miitre pikk, loodsigumassu tulõ-i.

Tuu tähendäs näütüses, et kasiinõarimiis Karu Armin uma 22,49 miitret pikä loodsigu Mari V iist Tañna liinalõ sentigi masma ei piä!

A vaenõ Progress 4 tüüpi needitü ja lopin alumiinvanni umanik piät masma egäl aastal pia uma venne hinna.

Ja muidoki ei piä masma ummi praamõ Harilau, Korgõlaiu, Regula, Ofelia,

RUITLASÕ OLAVI, parastaja

Scania, Viire, St. Ola ja reisilaiva Aegna iist ka riigi, tuu tähendäs massumasja rahho iist üles chitet Saarõmaa laivakompanii.

Tuu tähendäs sis keskeräkunna suur sõbõr Leedo. Selle et timä praami omma pia 97 miitret pikä ja tuhat kruuni miitre päält teesi Slaviku egä aasta pia 800 000 krooni võrra vaesõmbas.

A riigikogon oldas üt-skõrd umõhtõgi ütelf meelel. Pronksiüüse es olõ, valimiisi aol es olõ, ausalt üldä olõ-i kunagi ütelf meelel olõkist juttugi olnu, a no, ku arõtõdas riigkogolaisi viieprotsõndilist palgakõrdaja nõsõmist... no om ütsmiilt ülcarvogi!

Ei plõksi opositsioon, ei kõhi valitusliit. Kuimuudu sa saatki: viis prossa om väega suur raha! Ma võta uulidsa päält 20 sentigi üles, kui-muudu sa hengekene sõs viis prossa palgakõrdaja nõsõmist maast võtmalda jätät?

Mootorpaadi osta ma hindäle külh, õkvvalt osta ja ku kellelgi om sääne Progressi-nimelinc alumiinvann üle, või toda õkvvalt Uma Lehe toimõndustõ mu nimele paku ja ma massa kah tuu iist nigu Savisaar taht, õkvvalt 1000 kruuni miitre iist!

Tossu Tilda pajatusõ

Kibluk ja gripitands

Miis trehväs uulidsa pääl üle pikä ao vana koolivelega kokko. Nä jäi saisma, et tsipa juttu aia.

Koolivele suust tull väega vänget haisu. Ahah – kibluk (noblu, tsignas, kuruulauk, juudisipul – UL)!

Miis sai arvo, et tä vana hää koolisõbõr om kah naanu tsiagripi vasta võitlõma. Kiblukit käskvä süvvä eski targa tohtri...

«Kulõ, kas sul taast kiblugi süümisest iks määnestki kassu kah om?» uursõ tä jutujakus.

«Nii palfo om, et tõõsõ inemise hoitva must kavvõmbalõ ja tulõ-i mu nõna ala uma kõhä ni tatitõvõga.» olf haisaja säändse «profülaktiga» üle väega uhkõ.

«A miä su naanõ ütles? Timä piät ummõhtõ su lähkün olõma,» es jätä miis perrä.

«Naasõl kah ei olõ hätä midägi. Timä tands egä päiv tuud Padari Gerli opatut gripitand-su!» kuulõ tä vastussõs.

Hüvä nõu

Ubinakuuk

150 g võidu vai margariini
100 g tsukõrd
1 muna
250 g jahhu
0,25 tl suula
0,5 tl küdsämispulbrit

ubinit, tsukõrd ja kancelli

Sekä võid tsukruuga är, panõ manu muna, sis jahuga segätü küdsämispulbri ja suul. Panõ tsõõrikulõ koogivormi. Pääle lao ubina, tsukõr ja kancell. Panõ ahju, küdsä 175 kraadi man seeni, ku kuuk om valmis.

PERÄMÄDSE ENE

Kuuluda

Kuulutusõ tel 78 22221, info@umaleht.ee

Teemi är!

Võtami maaha ohtlikkõ puid ja lõikami võssu. Tel 5810 8597.

Uma Leht joulukingis

Võromaalt peri sõbralõ, tutvalõ vai sugulasõlõ!

6 kuud – 60 kr, 12 kuud – 120 kr
Telli saa tel 78 22 221 vai info@umaleht.ee

Tulõ esi perrä Võro instituuti (Tarto uulits 48, Võro liin)

Kaeq egä kolmapäävä vahtsit Jussi-multikit: www.lastekas.ee → Jussi multikad → multikaq võro keelen!